

LA VÂRSTA ÎMPLINIRILOR ACADEMICIANUL VALERIU PASAT LA 60 DE ANI

Născut la 13 iulie 1958 în satul Scumpia, raionul Fălești.

Istoric, domeniile de cercetare: istoria contemporană, istoria RSS Moldovenești, fenomenul stalinismului, istoria ortodoxiei, sovietizarea Moldovei postbelice

Doctor habilitat în istorie (1996), membru corespondent (2000) și membru titular al Academiei de Științe a Moldovei (2012).

La 13 iulie curent, distinsul istoric contemporanist Valeriu Pasat, membru titular al Academiei de Științe a Moldovei, a rotunjit frumoasa vârstă de 60 de ani.

Născut în satul Scumpia, raionul Fălești, viitorul istoric și-a făcut studiile superioare la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Moldova, devenind licențiat în istorie în anul 1982. A urmat apoi școala doctorală la Institutul de Istorie al Academiei de Științe a URSS din Moscova (1982–1987) și studiile la Academia Diplomatică din Federația Rusă (1992–1994). Devine doctor în istorie în 1988 și doctor habilitat în istorie în 1996.

Studiile de doctorat din cadrul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a URSS din Moscova i-au deschis accesul spre temele controversate ale istoriei Moldovei sovietice. Cercetările aprofundate în arhivele naționale și în cele din Federația Rusă i-au permis să găsească răspunsuri pertinente la numeroase probleme necunoscute, controversate sau ignorate de istorie națională.

O primă lucrare de proporții a istoricului Valeriu Pasat a fost publicată la Moscova, în limba rusă, tratând pagini dramatice de istorie a Moldovei sovietice în anii 1940–1950 (*Трудные страницы истории Молдовы 1940–1950 гг.*, Москва, „Тerra”, 1994, 800 p.). Problemele tratate în acel volum au pus în discuție, în premieră istoriografică, mecanismul și consecințele multiple ale deportărilor din RSSM, ale deschiaburirii și procesului de sovietizare al Basarabiei. Cele mai multe documente cuprinse în respectivul volum sunt documente desecretizate din Arhiva Ministerului Securității Naționale a Republicii Moldova, Arhiva Președintelui Federației Ruse, din Centrul de Păstrare și Conservare a Documentelor de Istorie Contemporană a Rusiei, Arhiva de Stat a Federației Ruse și altele.

Urmând o perioadă de muncă asiduă în cercetarea și valorificarea documentelor din arhivele din spațiul ex-sovietic, Valeriu Pasat a reușit să realizeze o originală teză de doctor habilitat în istorie, având ca obiect deportările de pe teritoriul RSS Moldovenești, în cadrul Institutului de Istorie al Academiei de Științe a Federației Ruse (1996). Cercetările efectuate au fost publicate în monografia *Asprul adevăr al istoriei. Deportările de pe teritoriul RSS Moldovenești în anii 40–50* (Chișinău, „Tipografia Centrală”, 2000, 399 p.), apărută inițial în limba rusă (Chișinău, Editura „Momentul”, 1998, 416 p.). Lucrarea a adus la cunoștința cercetătorilor dar și a întregii societăți documente inedite și originale din diverse arhive ale Republicii Moldova, ale Federației Ruse și din arhivele altor țări, documente care au probat existența și punerea în aplicare în anii '40–'50 ai secolului trecut, a unui veritabil mecanism al deportărilor, precum și consecințele lor dramatice.

Începând cu anul 1993, istoricul Valeriu Pasat a făcut și o impresionantă carieră diplomatică, fiind numit Ambasador Extraordinar și Plenipotențiar al Republicii Moldova în Federația Rusă, iar prin cumul – în Finlanda și Kazahstan (1994–1997). A deținut responsabile funcții de stat în calitate de ministru al Apărării al Republicii Moldova (1997–1999), de ministru al Securității Naționale (1999–2000) și de director al Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova (2000–2002).

Totuși, indiferent de înaltele demnități cu care a fost investit de-a lungul anilor, Valeriu Pasat și-a urmat constant și cu fidelitate vocația de istoric, de cercetător asidu al arhivelor. Astfel, începând cu repartizarea sa la Institutul de Istorie al AȘM în anul 1982, Valeriu Pasat a parcurs cu tenacitate toate treptele ierarhice, de la laborant la cercetător științific principal în Secția Istorie

Contemporană, devenind în egală măsură cunoscut și recunoscut nu numai în mediile științifice din Republica Moldova, ci și departe peste hotarele ei. Urmare firească a rezultatelor științifice de excepție obținute, din 2000 a fost ales membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, iar în 2012 a devenit membru titular al AȘM, cu prestigioase recomandări ale forurilor academice din România, Federația Rusă și Ucraina.

Deja la începutul anilor 1990, Valeriu Pasat s-a remarcat drept unul dintre cei mai temeinici cercetători contemporani, lista arhivelor și centrelor de documentare în care omagiatul a acumulat informațiile și documentele necesare elaborării lucrărilor sale fiind de natură să impresioneze orice istoric de profesie, și nu doar din Republica Moldova: Arhiva de Stat a Federației Ruse, Centrul Rus pentru Păstrarea și Studiarea Documentelor Istoriei Contemporane, Arhiva Președintelui Federației Ruse, Centrul Rus pentru Păstrarea și Studierea Documentelor Istoriei Contemporane (Centrul de păstrare a documentelor contemporane), Arhiva Politicii Externe a Federației Ruse, Arhiva Centrală a Serviciului de Contrainformații a Federației Ruse, Arhiva de Stat a Economiei din Rusia, Arhiva Guvernului Republicii Moldova, Arhiva Organizațiilor Social-Politice din Republica Moldova, Arhiva Ministerului Securității Naționale al Republicii Moldova, Arhiva Centrală de Stat a Republicii Kazahstan, Arhiva de Stat a Republicii Uzbekistan, Arhiva de Stat a Regiunii Kurgan, Arhiva de Stat de Istorie Contemporană și a Mișcărilor Social-Politice din Regiunea Perm, Arhiva de Stat a Regiunii Tiumen, Centrul regional Tiumen de Documentare a Istoriei Contemporane ș.a.

Întemeiat pe o documentare inedită atât de vastă și de variată, prodigiosul istoric Valeriu Pasat și-a axat investigațiile, încă de la începutul carierei sale științifice, asupra problematicii sovietizării Moldovei postbelice, editând consecutiv ample culegeri de documente, monografii și sinteze, în care mecanismul metodelor violente și represive aplicat populației de către regimul totalitar comunist a fost descris și analizat în întreaga sa complexitate. Grație aceleiași documentări de o profunzime și vastitate impresionantă, Valeriu Pasat a reușit o serie de contribuții de o valoare științifică deosebită asupra unor probleme-cheie ale istoriei RSS Moldovenești, de la crearea acesteia în 2 august 1940 și până la proclamarea independenței de stat a Republicii Moldova la 27 august 1991, reflectate în culegeri de documente și lucrări de sinteză de referință, înalt apreciate în mediile academice, dar și de publicul larg, inclusiv: *Трудные страницы истории Молдовы 1940–1950 гг.* (1994); *Asprul adevăr al istoriei. Deportările de pe teritoriul RSS Moldovenești în anii '40–'50* (1998); *Calvarul. Documentarul deportărilor de pe teritoriul RSS*

Moldovenești. 1940–1950 (2006); *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1950)* (2011); *Православие в Молдавии* (în 4 volume) ș.a.

Una dintre lucrările reprezentative ale istoricului Valeriu Pasat de o valoare documentară și, în egală măsură, teoretico-științifică de excepție o constituie *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940-1953)*, apărută în 2011 în prestigioasa colecție „Cartier istoric” a editurii omonime. Potrivit specialiștilor în domeniu, respectivul volum al istoricului Valeriu Pasat constituie una dintre cele mai importante contribuții din ultima vreme la elucidarea esenței, conținutului și consecințelor perioadei staliniste din istoria RSS Moldovenești în anii 1940–1953. Concepută drept o parte a unui ambițios proiect de investigare a întregii istorii a RSS Moldovenești, începând cu anul creării RASSM în componența Ucrainei sovietice (12 octombrie 1924) și până la destrămarea Uniunii Sovietice și proclamarea independenței de stat a Republicii Moldova (27 august 1991), etapa istorică cu care cercetătorul Valeriu Pasat inițiază respectivul mega-proiect – chiar dacă deviază de la ordinea cronologică a descrierii – este întru totul justificată și explicabilă. Așa cum pe bună dreptate afirmă autorul volumului respectiv, întreaga existență a Moldovei sovietice în cadrul sistemului sovietic a fost determinată de evenimentele produse în anii 1940–1953, perioadă în care s-a produs sovietizarea și comunizarea Basarabiei prin transformarea radicală a întregii vieți politice, economice, sociale și culturale în conformitate cu preceptele sistemului sovietic stalinist. Cum perioada în cauză este indisolubil legată de numele lui I. V. Stalin, respectiv, de fenomenul stalinismului, de represuniile și deportările în masă ale populației, de colectivizarea și industrializarea forțate, care au afectat întreaga societate, memoria acelor ani păstrându-se vie în societatea noastră, a fost așadar logic și firesc ca proiectul menționat să debuteze anume cu expunerea problemelor legate de crearea RSS Moldovenești în condițiile stalinismului și angrenarea ei în sistemul totalitar comunist, înainte de abordarea altor perioade ale istoriei Moldovei sovietice.

Pornind de la aceste considerente obiective, autorul lucrării *RSS Moldovenească în epoca stalinistă (1940–1953)* și-a propus să depășească tiparul „unei schițe generale tradiționale a istoriei RSS Moldovenești de la constituire până la destalinizare”, oferind publicului cititor o analiză obiectivă și multiaspectuală a unei probleme istorice cruciale, vizând interacțiunea dintre putere și popor în condițiile sovietizării și comunizării Basarabiei în manieră stalinistă. Printr-o atare prismă originală sunt analizate direcțiile principale ale procesului de sovietizare și comunizare a RSS Moldovenești, inclusiv: schimbările radicale produse în domeniile

politicii, economiei, structurii sociale a populației, impunerii în conștiința colectivă a maselor a noilor standarde ideologice și culturale. Identificarea și investigarea mecanismelor și metodelor de omogenizare forțată a RSSM cu celelalte republici ale URSS este efectuată de autor în strânsă corelație cu includerea în circuitul științific a unui număr impresionant de documente și materiale de arhivă originale, ceea ce a permis evaluarea obiectivă a stărilor de spirit colective ale populației RSS Moldovenești, a gradului de acceptare și însușire a noilor norme de viață și a directivelor ideologice ale PC(b)M.

În mod logic și firesc, o parte esențială a lucrării este consacrată examinării în profunzime a proceselor care au influențat decisiv schimbarea orânduirii social-politice, economice și a modului de viață tradițional al populației Basarabiei, inclusiv: foametea postbelică și consecințele social-demografice ale acesteia, mecanismele represiunilor în masă declanșate în RSSM, acțiunea de „deschiaburire” și anevoiosul proces de lichidare a gospodăriilor țărănești individuale și la fel de anevoioasa adaptare a țărănimii basarabene la specificul muncii în cadrul gospodăriilor agricole colective, ca și la modul principal nou de organizare a vieții rurale.

Precum conchide autorul, procesul sovietizării și comunizării Basarabiei în anii 1940–1953 a lăsat urme adânci în conștiința populației RSS Moldovenești, producându-i o reală și dureroasă traumă care a rămas vie în conștiința generațiilor ulterioare. În consecință, imperativele restabilirii adevărului istoric, ale reabilitării victimelor terorii și condamnării crimelor comise de regimul stalinist s-au constituit, la finele anilor '80 ai secolului al XX-lea, în factori importanți și chiar decisivi ai declanșării amplei mișcări de eliberare națională și ai destrămării, în consecință, a Uniunii Sovietice. În atare mod, „majoritatea scopurilor urmărite de regimul stalinist în RSSM au fost atinse într-o anumită măsură doar pe termen scurt”, iar „istoria Uniunii Sovietice staliniste și a Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, aflate în componența ei, este o dovadă în plus a faptului că rezultate politice și economice durabile nu pot fi obținute prin violență și teroare”.

În efortul de înnoire și de lărgire a viziunii istorice asupra trecutului totalitar sovietic și repercusiunilor acestui regim asupra popoarelor de la periferiile imperiului sovietic, istoricul Valeriu Pasat a reușit, în 2006, să scoată la lumina tiparului o lucrare monumentală consacrată memoriei victimelor deportărilor sovietice: *Евфросиния Керсновская. Сколько стоит человек* (Москва, РОССПЕН, 2006, 856 p.). Volumul de memorii, îngrijite, redactate și publicate de istoricul Valeriu Pasat reprezintă un document cu caracter de unicat, oglindind, prin viziunea unei persoane deportate,

calvarul, suferințele și umilințele prin care au trecut sute de mii de oameni nevinovați. Memoriile Eufrosiniei Kersnovski care, după ani de gulag și detenție, a expus pe hârtie, într-o manieră originală, întreaga sa „epopee” de suferințe, reprezintă o operă memorialistică ce scoate în vileag o panoramă zguduitoare a existenței deosebit de aspre și dure din „arhipelagul gulag”. Lucrarea cu memoriile Eufrosiniei Kersnovski cântărește 9,5 kg (!), conținând 12 jurnale ale protagonistei, elaborate în 2 200 000 de caractere de tipar, fiind însoțite de 680 de imagini povestind despre viața Eufrosiniei Kersnovski, provenită dintr-o familie de nobili ruși care, în urma revoluției bolșevice, s-a așezat cu traiul în județul Soroca, de unde a și fost deportată împreună cu alte mii de persoane nevinovate. Memoriile respective, publicate într-o ediție de lux, reprezintă un valoros document istoric ce varsă lumină asupra uneia dintre cele mai terifiante perioade din istoria perioadei sovietice, aflată pe parcursul mai multor decenii în stăpânirea celor mai negre forțe ale dictaturii staliniste. Memoriile Eufrosiniei Kersnovski s-au învrednicit de *Premiul Cartea Anului – 2007* din Federația Rusă, la capitolul *Memoriile Trecutului*. Recenzii, referințe și prezentări elogioase ale lucrării au fost publicate atât în Republica Moldova, cât și peste hotarele ei.

O expoziție a desenelor din memoriile Eufrosiniei Kersnovski a fost organizată la invitația Președintelui Parlamentului European, în vara anului 2008, la Strasbourg. Publicațiile europene au reflectat nu numai evenimentul, ci și au preluat pasaje din memoriile protagonistei, reproducând și desene din jurnalele editate. Cum în istoriografia italiană s-a constatat un interes special față de această lucrare, Editura milaneză BOMPIANI a publicat varianta memoriilor în limba italiană: *Evfrosinija Kersnovskaja, Quanto vale un uomo. Postfazione di Valeriu Pasat* (Milano, 2009, 720 p.), album care a descoperit întregii Europe adevărata față a regimului totalitar sovietic. Fragmente din lucrarea îngrijită de istoricul Valeriu Pasat au fost citite într-un ciclu de circa 60 de emisiuni la Radio Moldova de chiar soția sa, Lilia Pasat, cea care l-a ajutat la editarea acestor memorii într-o perioadă dificilă pentru autor.

În fine, nu însă și în ultimul rând, o culegere de documente în 4 volume *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие (1940–1991)*, la care autorul a lucrat mai mult de un deceniu, descrie – prin documente inedite din arhivele din Federația Rusă, România și Republica Moldova – istoria Bisericii Ortodoxe din Moldova în anii 1940–1991. Bucurându-se de aprecieri și ecouri elogioase chiar de la lansarea primelor două volume, culegerea de documente în 4 volume *Православие в Молдавии: власть, церковь, верующие (1940–1991)* a devenit una de referință în istoriografia problemei respective.

După cum însuși autorul își motivează propriul demers, lucrarea este „despre popor și pentru popor”. În paginile culegerii de documente în mai multe volume privind istoria ortodoxiei în Moldova (1940–1991), cititorului i se oferă posibilitatea de a întâlni nu numai nume ale unor înalți demnitari de stat și ierarhi bisericești, ci și ale oamenilor „simplici”, neimplicați în marea istorie. În așa mod, între copertile aceleiași lucrări conviețuiesc și își apără dreptul la credința strămoșilor preoții – recunoscuți sau ignorați de putere –, enoriașii, care ani la rând au luptat pentru redeschiderea bisericilor, activiștii sovietici și membrii comunităților bisericești, clerul loial puterii și cel ostil acesteia, episcopii și clericii care la timpul respectiv s-au opus românizării bisericii ortodoxe din Basarabia, ca și cei orientați spre biserica ortodoxă a României, care căutau să instituie legături cu patriarhul român. Mai mult, așa cum susține autorul, locuitorii oricărei localități din Republica Moldova vor putea găsi în respectiva lucrare documente și informații despre satul natal și, poate, chiar despre unele rude sau cunoștințe. În așa mod, conchide acad. Valeriu Pasat, viața cotidiană, nefardată, a eparhiilor, parohiilor, clericilor și enoriașilor apare în întreaga ei complexitate – romantică și măreață, nemiloasă și crudă, diversă și multicoloră –, așa precum este însăși viața.

Recunoașterea valorii operei academicianului Valeriu Pasat și-a găsit expresia nu numai în recenzarea elogioasă în Republica Moldova și în străinătate a lucrărilor sale, ci și în acordarea unor prestigioase premii științifice: Премия «Лучшие книги и издательства года – 2007». Номинация ПАМЯТЬ. ПАСАТ Валериу, автор проекта факсимильного издания Ефросиньи Керсновской «Сколько стоит человек». Москва. Издательство РОССПЭН (2007); *Premiul Special al Academiei de Științe a Moldovei pentru realizări de excepție obținute în 2011* (2011); *Premiul Document pentru cartea „Pravoslavie v Moldavii”*, Editura ROSSPEN, Salonul Internațional de carte SIC 2011, ediția a 20-a consacrată Anului Grigore Vieru (2011) ș. a.

Prestigiul de care se bucură istoricul și specialistul în domeniu Valeriu Pasat pe plan național și internațional este probat de alegerea sa ca membru în mai multe instituții: membru al Asambleei Academiei de Științe a Moldovei; membru al Consiliului Științific al Institutului de Istorie; președinte al Comisiei de Autoevaluare din cadrul CNAA RM a profilului de cercetare *Patrimoniul Muzeal cultural istoric 2007–2011* a Muzeului Național de Arheologie și Istorie a Moldovei; membru al Seminarului Științific de profil la specialitățile 07.00.01 – Istoria Moldovei; 07.00.02 – Istoria Românilor; vice-președinte al Seminarului științific de Profil la specialitatea 07.00.01 – Istoria Moldovei, 2008-2012; pre-

ședinte al Comisiei de Experți în cadrul CNAA. Opera durabilă clădită de istoricul Valeriu Pasat i-a conferit o largă recunoaștere pe plan național și european, dovadă în acest sens servind și calitatea sa de membru al Consiliului redacțional al prestigioasei serii „Istoria stalinismului” a Editurii „Enciclopedia politică” de la Moscova, alături de Hélène Carrère D’Encausse, Sheila Fitzpatrick, Lennart Samuelson, Iu. Pivovarov, Robert Service ș.a.

Acad. Valeriu Pasat este cunoscut opiniei publice inclusiv ca un generos donator de carte istorică, oferind numeroase cărți științifice unor biblioteci publice și universitare din Chișinău, Bălți, Comrat. Este apreciat ca organizator de expoziții tematice despre RSS Moldovenească în epoca stalinistă, despre viața și activitatea Eufrosiniei Kersnovski, însoțite de prelegerile istoricului cu un real succes la public, dovadă în această privință servind și recenta expoziție „Fațetele stalinismului în Basarabia: documente, desene, memorii din Gulag ale unei basarabence”, vernisată în cadrul Congresului Național al Istoricilor Români, ediția a II-a (Iași, 29 august – 1 septembrie 2018). El are meritul de a fi identificat, în or. Odesa (Ucraina), casa familiei Kersnovski, dezvelind acolo, cu concursul autorităților locale, o placă comemorativă „Eufrosinia Kersnovski”, ceea ce a constituit un important eveniment în viața acestui oraș.

Opera unui savant este, fără îndoială, expresia formației sale științifice, a talentului său, a harului și tenacității cu care se consacră muncii întru descoperirea adevărilor și valorificarea istoriei întru propășirea neamului nostru. Prin studiile sale, acad. Valeriu Pasat contribuie substanțial la reabilitarea și afirmarea istoriei noastre naționale.

Aflat la vârsta împlinirilor, dovadă în acest sens fiind și prestigioasele distincții de stat și academice de care s-a învrednicit în repetate rânduri: premii și diplome obținute la saloanele internaționale de carte din Chișinău, Moscova, Strasbourg în 2007, 2011, 2012, laureat al Premiului Național al Republicii Moldova (2012) etc., acad. Valeriu Pasat este, la ora actuală, unul dintre cei mai prolifici exponenți ai științei istorice din Republica Moldova. Este împlinit și în plan familial: soția, Lilia Pasat, este o apreciată profesoară de germană la Universitatea de Stat din Moldova, împreună cu care cresc și educă fiica Valeria Pasat, elevă a unui liceu din Chișinău.

Ajuns la o frumoasă vârstă rotundă și, implicit, la o deplină recunoaștere a meritelor sale profesionale, colegii de breaslă omagiază, în persoana istoricului Valeriu Pasat, un exponent de vază al științei istorice academice din Republica Moldova, adresându-i alese cuvinte de prețuire și sincere urări de sănătate și de noi realizări profesionale.

Dr. hab. Nicolae ENCIU